РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Ряполова Антона Павловича «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку інформаційного права характеризується суттєвим ускладненням структури інформаційних відносин, що зумовлено одночасним впливом правових, технологічних та інституційних трансформацій. У цих умовах інформаційна безпека дедалі більше набуває ознак комплексної правової категорії, яка виходить за межі традиційного розуміння захисту інформації та охоплює широкий спектр регулятивних механізмів публічного права.

Дисертаційне дослідження Ряполова Антона Павловича на тему «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика» є актуальним і має істотне значення для розвитку доктрини інформаційного права, удосконалення правового регулювання у сфері інформаційної безпеки та формування системного підходу до її забезпечення в сучасних умовах. Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку зі зміною характеру державного регулювання інформаційної сфери, що потребує переосмислення співвідношення між безпековими функціями держави, гарантіями прав і свобод людини та вимогами ефективного функціонування інформаційного простору. У цьому контексті зростає значення формування цілісного теоретико-правового підходу до розуміння інформаційної безпеки як елемента системи публічно-правового регулювання.

Важливим чинником актуалізації теми є також динамічний розвиток цифрового середовища та пов'язаних із ним ризиків для стабільності правових режимів у сфері обробки, поширення та захисту інформації. Це зумовлює потребу у вдосконаленні нормативно-правових та інституційних механізмів, які забезпечують узгоджене функціонування державної політики у сфері інформаційної безпеки. Додаткову актуальність теми зумовлює недостатній рівень її комплексного теоретико-правового осмислення у вітчизняній юридичній науці. Попри наявність значної кількості досліджень окремих аспектів інформаційної та кібернетичної безпеки, спостерігається дефіцит цілісних наукових робіт, у яких інформаційна безпека розглядалася б як системна правова конструкція в структурі національного публічного права. У зв'язку з цим дисертація має належний рівень наукової новизни та заповнює існуючу доктринальну прогалину.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020; Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021; Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 р. № 56/2022;

Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 травня 2024 р. № 326; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 р. № 12-21 (1.11. Правове забезпечення у сфері національної безпеки та оборони). Наведене свідчить про її тісний зв'язок із актуальними напрямами розвитку державної безпекової політики та пріоритетними напрямами розвитку правничої науки.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній науці, в якій здійснено комплексне теоретико-правове обґрунтування змісту, структури та механізмів забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану та євроінтеграції, систематизовано існуючі проблеми, розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо їх подолання, а також сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення рівня кіберзахищеності та забезпечення інформаційного суверенітету держави.

Особливої уваги заслуговують положення щодо: концептуалізації методології дослідження інформаційної безпеки як цілісної наукової конструкції; визначення кібербезпеки як системоутворюючої складової інформаційної безпеки держави; удосконалення підходів до інституційного забезпечення інформаційної безпеки; формування напрямів забезпечення інформаційного суверенітету в умовах воєнного стану; обґрунтування необхідності модернізації інформаційного законодавства України; розвитку стратегічних комунікацій як окремої функції сектору безпеки і оборони.

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження інформаційної безпеки України. Автором здійснено ґрунтовний аналіз сучасних наукових підходів до розуміння інформаційної безпеки, проаналізовано стан наукової розробленості проблематики у вітчизняній та зарубіжній науці, досліджено еволюцію наукових концепцій у цій сфері. Позитивної оцінки заслуговує здійснена автором спроба сформувати цілісне концептуальне бачення інформаційної безпеки як багаторівневої соціально-правової системи, що функціонує в умовах сучасних безпекових викликів (с. 61-89 дисертації).

У роботі обґрунтовано, що інформаційна безпека в умовах воєнного стану виходить за межі традиційного розуміння захисту інформації та охоплює комплекс правових, організаційних, технологічних, політичних і соціально-комунікаційних механізмів, спрямованих на забезпечення стійкості держави, суспільства та інформаційного простору до внутрішніх і зовнішніх загроз (с. 44, 59-60 дисертації).

Другий розділ дисертації присвячено аналізу нормативно-правового та інституційного забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного

стану. Автором досліджено сучасний стан правового регулювання інформаційної безпеки, визначено основні проблеми функціонування чинного законодавства, виявлено прогалини та колізії правового регулювання у цій сфері.

Обґрунтованими та науково значущими є положення щодо необхідності систематизації інформаційного законодавства України, гармонізації національних нормативно-правових актів із європейськими стандартами, а також можливості розроблення єдиного кодифікованого акта – Інформаційного кодексу України (с. 155 дисертації).

Важливим науковим здобутком дисертації є запропоноване автором уточнення понятійно-категоріального апарату у сфері інформаційної безпеки. Зокрема, заслуговують на увагу сформульовані підходи до розуміння інформаційної безпеки, інформаційного суверенітету, цифрового суверенітету та кібербезпеки, а також визначення їх місця у системі національної безпеки держави (с. 180, 182-189, 191-193 дисертації).

На особливу увагу заслуговує проведений у роботі аналіз інституційного механізму забезпечення інформаційної безпеки. Автором обґрунтовано, що однією з ключових проблем сучасної системи забезпечення інформаційної безпеки України є фрагментарність системи суб'єктів, недостатній рівень координації між ними та відсутність єдиного координаційного механізму у сфері інформаційної безпеки. У дисертації запропоновано напрями удосконалення інституційної спроможності держави, розвитку міжвідомчої взаємодії та посилення ролі стратегічних комунікацій у системі національної безпеки (с. 153-155 дисертації).

Значну увагу в роботі приділено дослідженню кібербезпеки як системоутворюючої складової інформаційної безпеки держави. Автором аргументовано необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання кібербезпеки в умовах воєнного стану, розвитку механізмів реагування на кіберінциденти, формування системи міжнародного співробітництва у сфері кіберзахисту та забезпечення технологічного суверенітету держави (с. 156-182 дисертації).

Позитивної оцінки заслуговують положення дисертації щодо забезпечення інформаційного суверенітету України. Автором розкрито зміст інформаційного суверенітету як багатокомпонентного явища, що включає політико-правову, організаційно-інституційну, інформаційно-технічну та культурно-гуманітарну складові. Важливим є також акцент на необхідності підвищення рівня медіаграмотності населення, розвитку національної консолідації та посилення інформаційної стійкості суспільства (с. 205-207 дисертації).

Дотримання вимог академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика» дає підстави стверджувати, що під час його виконання здобувачем повною мірою дотримано вимог академічної доброчесності.

Бібліографічний апарат оформлено відповідно до встановлених вимог, що узгоджується з принципами наукової етики та чинними стандартами

оформлення наукових робіт. У роботі належним чином здійснено посилання на використані наукові джерела вітчизняних і зарубіжних авторів, нормативно-правові акти, міжнародні документи у сфері інформаційної та кібербезпеки, статистичні матеріали, аналітичні звіти та результати правозастосовної практики. Цитування наукових позицій інших дослідників оформлено коректно із обов'язковим зазначенням першоджерел, що забезпечує належний рівень прозорості та верифікованості використаного наукового матеріалу.

Структура дисертації, логіка викладення матеріалу, послідовність аргументації та характер сформульованих висновків свідчать про самостійний характер виконаного дослідження, а також про системний підхід автора до опрацювання складної та багатовимірної проблематики інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. У процесі аналізу тексту дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, неправомірного запозичення, фрагментарного копіювання або некоректного використання чужих наукових результатів без належного посилання.

Отже, дисертаційне дослідження виконано з дотриманням основних принципів академічної доброчесності, зокрема чесності, відповідальності, прозорості, наукової коректності та поваги до інтелектуальної власності інших дослідників.

Зміст та оформлення дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації, її структурна побудова та співвідношення основного й допоміжного матеріалу відповідають встановленим вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Побудова дисертації є логічною, послідовною та внутрішньо узгодженою. Така структура дозволила повно і системно розкрити теоретико-правові аспекти інформаційної безпеки України, забезпечивши послідовний перехід від аналізу методологічних і концептуальних засад дослідження до характеристики нормативно-правового та інституційного забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану.

Зміст дисертації характеризується концептуальною цілісністю та належним рівнем опрацювання складної й багатовимірної проблематики інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. Робота охоплює широкий спектр теоретико-правових, нормативних, інституційних і доктринальних аспектів, що дало змогу здійснити всебічний аналіз досліджуваного явища як складової національної безпеки держави.

Структура роботи забезпечує внутрішню узгодженість викладу: від розкриття теоретико-методологічних засад дослідження, аналізу наукових підходів та формування понятійно-категоріального апарату – до характеристики нормативно-правового та інституційного забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану та формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідних механізмів. Це забезпечує тісний взаємозв'язок між теоретичними положеннями та практичними рекомендаціями.

Позитивної оцінки заслуговує міждисциплінарний підхід до дослідження інформаційної безпеки, зокрема врахування її взаємозв'язку з кібербезпекою, інформаційним суверенітетом, стратегічними комунікаціями та правовим режимом воєнного стану. Автор демонструє здатність інтегрувати різні наукові підходи та галузеві напрями юридичної науки для формування цілісного бачення досліджуваної проблематики.

Варто відзначити належний рівень аналізу детермінантів загроз інформаційній безпеці, включно з внутрішніми та зовнішніми факторами, що є особливо актуальним в умовах гібридної війни та масштабних інформаційно-психологічних операцій. Окремої уваги заслуговує прагнення здобувача пов'язати результати дослідження з потребами вдосконалення державної політики у сфері національної та інформаційної безпеки, що підвищує практичну цінність роботи.

Здобувач демонструє належний рівень володіння юридичною термінологією, вміння працювати з широкою джерельною базою, аналізувати нормативно-правові акти, наукові позиції та матеріали правозастосовної практики, що свідчить про сформовану наукову культуру дослідження та здатність до самостійного наукового пошуку.

У цілому зміст дисертації повністю відповідає заявленій темі, меті та завданням дослідження, характеризується логічністю викладення матеріалу, аргументованістю наукових положень і практичною спрямованістю сформульованих висновків. Робота є завершеним науковим дослідженням, що має вагоме теоретичне та прикладне значення для розвитку науки конституційного та інформаційного права, а також удосконалення механізмів забезпечення інформаційної безпеки України.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання у правотворчій діяльності, діяльності органів державної влади та сектору безпеки і оборони, у науково-дослідній сфері, а також в освітньому процесі під час викладання юридичних дисциплін. Сформульовані у роботі висновки та пропозиції можуть бути використані під час удосконалення державної політики у сфері інформаційної та кібербезпеки, розроблення нормативно-правових актів та підвищення ефективності функціонування механізмів протидії інформаційним загрозам.

Основні результати дисертації пройшли належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також відображені у наукових публікаціях автора, що свідчить про достатній рівень наукової обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Водночас слід зазначити, що дисертаційні дослідження, присвячені проблематиці інформаційної безпеки в умовах воєнного стану, з огляду на складність, багатовимірність та динамічність відповідних суспільних відносин, об'єктивно не можуть бути повністю позбавлені окремих дискусійних положень. Особливо це стосується наукових робіт, що поєднують теоретико-правові, безпекові, інформаційно-технологічні та інституційні аспекти дослідження. Разом із тим такі положення не знижують загальної позитивної

оцінки дисертації, а, навпаки, свідчать про актуальність, наукову складність і перспективність обраної тематики, створюючи підґрунтя для подальших наукових дискусій та розвитку відповідного напряму юридичної науки. У зв'язку із цим доцільно звернути увагу на окремі аспекти дослідження, які можуть бути предметом подальшого наукового осмислення та вдосконалення, серед яких варто виокремити такі:

1. Підрозділ 1.2 містить широкий огляд зарубіжної літератури у сфері інформаційної та кібербезпеки, зокрема праць Joseph Nye (Джозеф Най), Manuel Castells (Мануель Кастельс), Thomas Rid (Томас Рід), Peter Singer (Пітер Сінгер), Claire Wardle (Клер Вордл), Richard Clarke (Річард Кларк) та інших. Водночас у тексті майже не відображені наявні між ними теоретичні та концептуальні розбіжності. Наприклад, Thomas Rid (Томас Рід) заперечує можливість «кібервійни» у класичному розумінні, тоді як Richard Clarke (Річард Кларк) і Robert Knake (Роберт Кнейк) розглядають кіберпростір як повноцінний домен ведення воєнних дій. Яким чином автор методологічно узгоджує ці різні теоретичні позиції у межах власного дослідження і чи не потребував огляд літератури більш виразного відображення наявних наукових полемік та концептуальних суперечностей?

2. Серед методів дослідження автором заявлено антропологічний підхід, що спрямований на розгляд права крізь призму прав і свобод людини (вступ, підрозділ 1.1). Водночас у підрозділах 2.1–2.4 права людини переважно виступають як нормативні межі реалізації безпекових заходів держави, а не як самостійна основа формування змісту інформаційної безпеки. У зв'язку з цим виникає питання: чи реалізовано антропологічний підхід у роботі як самостійну аналітичну рамку, чи він фактично виконує допоміжну функцію обмеження державного втручання? Інакше кажучи, де саме у дисертації інтереси людини як суб'єкта інформаційних відносин виступають не лише як обмеження державної політики, а як один із системоутворюючих елементів концепції інформаційної безпеки?

3. Автор зазначає, що правове регулювання процесів в інформаційному просторі здебільшого здійснюється «post factum», тобто реагує на загрози вже після їх виникнення (с. 118 дисертації). Водночас у роботі пропонуються нові нормативно-правові механізми забезпечення інформаційної безпеки. У зв'язку з цим виникає питання: яким чином автор узгоджує реактивний характер правового регулювання у цифровому середовищі з ідеєю підвищення ефективності нормативного забезпечення інформаційної безпеки? Чи можливе, на думку автора, формування проактивної моделі правового регулювання у сфері, де технологічні та інформаційні загрози змінюються швидше, ніж законодавство?

4. На с. 203 дисертації зазначено, що «Україна має досить слабку інформаційну політику». Водночас у підрозділі 2.4 аналізуються діяльність Центру протидії дезінформації, розвиток стратегічних комунікацій та програми медіаграмотності. У зв'язку з цим виникає питання: за якими саме критеріями автор оцінює інформаційну політику як «слабку» і яка методологія такої оцінки застосовується у роботі? Чи йдеться про відсутність

окремих інституційних механізмів, чи про недостатню системність та ефективність їх функціонування?

5. У розвиток зазначеного питання щодо критеріїв оцінки ефективності інформаційної політики держави у підрозділі 2.4 також зазначається, що надмірний державний контроль за медіапростором в умовах воєнного стану може підривати демократичні принципи та знижувати рівень суспільної довіри. Водночас автор наголошує на недостатній ефективності протидії інформаційній агресії рф. У зв'язку з цим постає питання про критерії допустимого державного втручання у медіасферу: яким чином у роботі розмежовуються «ефективний» та «надмірний» контроль і за якими правовими або інституційними ознаками визначається межа між необхідними безпековими заходами та непропорційним обмеженням демократичних свобод?

Загальні підсумки. Дисертаційне дослідження Ряполова Антона Павловича на тему «Інформаційна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правова характеристика», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є завершеною науковою працею, у якій комплексно та всебічно вирішено поставлені дослідницькі завдання, що мають істотне значення для розвитку теоретико-правових засад інформаційної безпеки та вдосконалення механізмів її забезпечення в умовах воєнного стану.

Робота відзначається внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю викладення матеріалу, належним рівнем теоретичного узагальнення та обґрунтованістю сформульованих висновків. У дисертації наявні положення, що містять елементи наукової новизни, зокрема щодо концептуалізації інформаційної безпеки як системоутворюючого елемента національної безпеки, визначення ролі кібербезпеки в сучасних умовах, а також обґрунтування напрямів удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення у відповідній сфері.

Отримані результати мають вагоме теоретичне та прикладне значення і можуть бути використані у правотворчій діяльності, практиці органів державної влади та сектору безпеки і оборони, а також у науково-дослідній та освітній діяльності при викладанні навчальних дисциплін юридичного профілю.

Дисертаційне дослідження виконано з дотриманням вимог академічної доброчесності та відповідає встановленим нормативним критеріям щодо структури, змісту та оформлення наукових робіт такого рівня. Наявні дискусійні положення не знижують загальної наукової цінності роботи, а, навпаки, підкреслюють складність та актуальність досліджуваної проблематики, а також окреслюють перспективи для подальших наукових розвідок у цій сфері.

З огляду на викладене, дисертація Ряполова Антона Павловича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження

ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами), а також вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:
старший науковий співробітник
відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
к.ю.н., доцент **Андрій САМОТУГА**

Підпис Самотуги А.В. засвідчую:
Проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
полковник поліції **Олександр ЮНІН**